

Стягнула похапливим рухом тепле одіяло, кинула на нього хліб з полиці, а туди ж і гранату з столу. Стала в роздумі... Ще щось треба взяти і швидче... швидче. Метнулась до скрині, зверху білизна чиста... Туди одіяло... Глибше руку — наган, а ось обойма з кулями... Ще кинула щось необхідне і накинувши на себе теплий бурнус, так як і увійшла, з клунком за плечима прожогом в двері.

Стоячи вже на стежці не втерпіла і ще раз огледілась на халупу... На очі набіг туман, неначе крізь сито білі занавісочки в відчинених віконечках, а вітер бив їй в обличчя і доносив десь здалеку галас людської мови і шалений передзвін розбитих дзвонів старої церкви. Майнула думка:

— Сюди ідуть!

Повернулась і бігцем пустилася по кривій стежці. Дійшла до знайомого місця та пірнула у зелене шумливе море.

Ось і Синьон лежить блідий з посинілими губами та важко і уривчасто диха... Пробігла думка, дивлячись на нього:

— Води... води забуда взяти!

Але вертатись запізно, та вона почуває себе втомленою розбитою, і безсило майже валиться на прим'ятій очерет і як убита засипає під таємний зелений шум.

Олександра Свекла

(Далі буде)

ТАНЦЮРИСТИЙ КОЗАК

Музейне оповідання

Овдій Гавега оповідав, а слухали — інженер, що продав заводські будівельні матеріали, касир — що розтратив гроші, чималеньку суму, і ще дехто з-між допрівських пожильців.

— Я став був — почав Овдій, — у музей за сторожа. А це, власне, так сталося. Одного разу я почув (випадок) розмову моїх хазяїв — хазяйки й хазяїна:

— Екхе. Тепер студенти такі, що бога того й за вухом не ведуть, взяла баса за стіною хазяйка і вимовила це так, зумисне так, щоб і я почув: — екхе... А ти, Улько, не заглядай отуди-о. і в голові собі не покладай. (Улька — це дочка на виданні, отуди-о — це до мене в закапелок).

— А ти-ж думала, які? Вони усігда такі були. І за кватирю не справно платили... платять. Ти хука доброго дала, коли взяла оцього: воно ж голь нещадима, — прикро озвався хазяїн і теж так, щоб і я почув: чор-зна що.

Та ще може й не студент — хто його провіряв?

Прихилившись потім того і придергавши пучкою перкалеву „порт’єру“ він непроханий увійшов до мене.

— Ви коли платитимете за той і за цей місяць? — спитав.

Перше, ніж дати йому точний реченець — коли я заплачу — я прокляв їхні хитрощі, бо знов, що й розмову оту складено заздалегідь і навмисне на мое безголовя, з попередніми репетиціями то-що.

У другу чергу я прокляв свої пільги та привілеї пролетарського студента, бо я ж не потовпився до гуртожитку, не брав стипендії. Під таку гарячу руч був я завжди тієї думки, що бути трошечки в опозиції до чинного в державі ладу вільному громадянинові завжди слід і варт.

Тоді кинув у відповідь хазяїнові слово „скоро“, натяг на плечі шинелю, а на голову картуза та й помкнув із хати.

Два дні не навертавсь додому, аж поки не обняв третього дня посади сторожа у місцевому музеї. Взявши, після уночішньої варти, аванса, я негайно розплативсь за квартиру. Ба навіть похваливсь, що буде тепер за помічника директора музею.

Улька упросила була матір не здавати три дні нікому моєї кімнати. Про це вона мені сказала, як увійшла до мене...

Вона оглянулась на матір, мати удала, що не бачила цього — Улька мовила зтиха:

— Овдіо...

На обличчя була вона кругловида, повненька, і я не міг сказати, що мені неприємно було бути з нею вдвох.

Ще вона прихилилась до мене і сказала над вухо:

— Скоро й поберемося, Овдіо, зароби тільки грошей... А Карлюченка я прожену. ось дивись...

І вона показала як вона плюне на його — плюнула. Карлюченко — це дрібний якийсь крамар з Церобкоопу.

Я сказав, що зароблю.

Щоб запобігти стрічним заходам „грабіжницького елементу“ (так було сказано в наказі політосвіти, що ним наставлено мене на посаду) мав я що-ночі ночувати в музеї, в середині.

„Найніявся“ — гадав я, „продався“. Мене підбадьорював директор — сивоволосий директор, що розумом і славою узяв над усіма.

— Ви полюбите, все це (музей, музейні речі). Ось поназдивитесь... І за грішми ви не ганяйтесь, живіть для науки.

Сині, густо сині його окуляри, відліскували краєвидами, як дзеркальця, коли наводив він їх на мене. А в руці мав іще лупу. Я бачив — рука біла, кістлява і довга, тілесний колір відтіняла дуже біла чохла.

Цей обов'язок, що я його майже самохіт поклав на себе, додавав, проте, віри у мої власні здібності та силу — і вимагав відповідних заходів що до охорони музею і... себе, зрозуміла річ. Ще з вечора чіпляв я на плечі рушницею оборонятися, таку, як рубель — вона указувала цівкою у стелю з-по-за моєї спини і заважала рухатися.

З вечора ж опускався я бережно у крісло з золотими, холодними бильцями часів Катерини II — і отак „струнко“ з витягнутою шиєю просиджував усеньку ніч, наче недвижена постать якого фараона. Свої густі брови, дві чорні смуги над очима, насуплював я, на виду блід — це я зінав... І чуб робився мені страшний. Сам я боявся дивитись на себе у величезне дзеркало, що стояло в головній залі музею.

Стовпіще музейних річей, химерних незвичайних отовплювало мене. Попервах було зовсім моторошно. Кільки жахливих мумій. Трухляві людські черепи світили своїми дірками. В етнографічнім відділі були чорти — червоні й зелені, як жабокрюки. Був чорт малий, що в гріх увоздив людину, як спала вона на печі у просі.

Сидів я за дубовими не дверьма, а важкою брамою, що її сам директор замикав із вечора — і вона замикалась важко, як віко домовини.

Світло перехрещувало залі синіми биндами.

Передовсім починався по всьому музеєві якийсь луск незрозумілій та неймовірно голосний, що ішов у супроводі ось таких явищ (я описую): шибки угорі тоненсько дзвеніли, по залях проходили якісь зітхання, поза плечима мені перебігав дрож.

— „Що воно?“ — не розумів я. Думав „хай лущить“ — і зціplював зуби — „хай лущить“...

І під таку хвилю сидів я так рівно, що моя шинеля починала на пішвах розтягатись, в багатьох бо місцях була вона вже прозірчастиа.

Потім того несподівано — наче його хто отак шапкою затуляв — гасло світло і так само несподівано засвічувалось. Велетенські тіні падали на мене і схвачувались. Мені хотілось додому, на село — де куряви шляхи, де нема музеїв.

Знов гасло світло і засвічувалось — наче його отак шапкою...

„Блімає?“ — питався я і не находив рушниці, що їй малося бути десь за плечима в мене.

Опівночі в церковнім віddіlі (це найдалі від мене) щось виразно починало ходити, лунко човгала хода. Я мовчав і гостро наслухав: чов... ш...

І ближче: чо ов-ш...

Першої ночі я таки вистрілив і тоді зробилось тихо, тільки луна по надвір'ю ахнула, другої витерпів, хоч як на покусу підводило.

Але третя ніч прийшла до мене спокійна і зрівноважна. І я був спокійний і зрівноважний.

Я не сідав уже в крісло часів Катерини другої, а взяв похожати з виглядом людини, спокушеної на 100% у всіх страхіттях. Я переступав раз - у - раз широкими кроками густе місячне проміння, що його загратовані вікна музею пропускали скрізь залязіні штаби, як крізь пальці. Опріч того, ступав я тепер повними кроками не притишуочи ходи — і паркет під моїми ногами аж клацав. Мавши руки за спину на почепленій рушниці я нахилявся і здмухував знечев'я лискучі та ворушки фейєрверки, що грали на склі вітрин, та на коштовній оздобі козацьких клейнодів.

Потім того я взяв мріяти, розмріявся. Завдавала мені клопоту любовна хіть, бо я - ж іше був зовсім молодий...

Добрав я до своєї мислі найстрункішу, найкращу обшліховану кам'яну бабу (а їх кільки стояло у тюркському віddіlі). Знечев'я пропустив я, що ніби кам'яні і дивно опуклі, аж гострі її груди — це справжні, теплі з шоколадними ссочками груди. Мені зробилось тепло, я спробував навіть пригорнутись, за стан узяв — але бережно: і беру - б то і не беру. А тоді набрав повну жменю тих чудових форм - грудей. Рожевим усміхом спалахнули на мить вилицовуваті щоки давньої тюркені, на мить я почув гаряче степове кохання.

Заграв шовком оздоблений золотом очіпок, на висках і в ухах засвітились коштовні ковтки, на рівній смуглявій шиї заяскрило розкішне намисто грецької роботи. Пишний стан стягався золотим поясом.

„Як ти“ — подумав я — „кам'яна, та стала жива наче“.

Тоді моя обраниця інтимно стемніла і виросла до стелі.

Місяць заховався.

Палене та ніжне чуття, боясь загубити щось, дороге щось, найдорожче чуття, що його знають лише закохані, обгорнуло мене. І воно хапливо росло. Мої руки трепетливо гладили живе тіло кам'яної баби, шукали Як би камінь тямів говорити, мої — наші переживання можна було висловити ось як і то тільки приблизно.

— „Це - ж нічого“, шепотів я, „правда ж нічого? Не забуду, поки жити.

— „Козаче - соколе...

— „Дорога моя.

— „Козаче - соколе

— „Дорога моя.

І далі :

— „Твій батько дикий та хижий степовик, він ніколи не відпускає тебе від себе, має тебе на коні, наче хлопця — тільки дрібушкі твої

дзвенять срібними монетами, держить він на коні, а за волосяний повід тримає твого коня, він має продати тебе. Я убогий гайдар...

„Гайдар“ — сказала луна в залях.

На півслові я почутив прикре зніяковіння і вмовк. Мої думки кинулися у всі боки, думка думку пошибала: як же добути кохану? Раптове радіння, проте, було сильніше за раптовий смуток.

„Революція“, сказав я, „революція“, мовив у друге, — „як я забув про неї. Адже зробити революцію серед диких кочовиків — це раз плюнуть. Це не те, що тепер — коли капіталізм...

І я божевільно затремтів з кохання.

— „Дорога моя...“

— „Дорога моя...“ сказала луна в залях. Коли це раптом до моого слуху долетіли звуки тихої, але міцної музики я подумав: галюцинація. Хай.

— „Дорога мо...“

Але музика вдарила дужче. Гострий острів відкинув мене від баби Раптом зробилося холодно. Треба було мені тільки повернути назад голову, щоб побачити і добрati що це.

— А, — сказав я заспокоюючись.

— А-а, „мовила луна заспокоюючись в залі..

— „Зовсім нема чого лякатись“ — кинув я зневажливо — „казна що“.

— „Зовсім нема чого лякатись“ — кинула луна — „казна що.“

В Запорожському відділі, в кутку за двома білопромінної (слонова кістка) арабської роботи скринями, що були поставлені одна на одну, стояли припалі пилом народні малювання — зверху запорожці XII ст.

Отака дивовижка:

Один козак-запорожець, пустивши на вітер чуприну, сидів по-турецькі, підібрав ноги, склав їх навхрест, — сидів і грав на кобзі. Перед ним на землі розкидані карти — вино, жир, — ще й сулія горілки стояла збоку. „Дармоїдня“ — подумав я.

Против його, то зближаючись то відскакуючи геть, гатив гопака другий казарлюга, у сап'янцях червоних — придержути рукою шаблюку і взявши в боки лівою. Витанцювував уперто і зосереджено. Шличик йому маяв — як вітер. Штани роздувало (так намальовано) — як вітрило.

— Гей - гей

— Вів речитивом музика.

бандуро моя золотая,

коли б до тебе дівчина молодая, —

скакала б і плясала до лиха.—

Що но один вражий син оддурався соли міха .

— Козак — душа правдива —

підхопив танцюристий.

Сорочки не має

Коли не п'є, так воші б'є —

а все не гуляє...

— Хоч давись — не давись —

вів далі речитативом музика. —

Та ба не вгадаєш, відкіль я і як зватъ —

Нічичирк не знайш.

Добрий козак на натуру —

знов підхопив танцюристий.

Добре грає на бандуру

— Хоч я в степу веселюся —

вів речитатив, —

Самим кухішем похмелюся...

— Шапко моя бірко —

вдарив шличком, об землю танцюристий козак. —

По тобі по всій дірка;

коли б мені ляка обпатрати,

сю шапку полатати ...

„Дармоїдня“ — подумав я ще раз — „коли селяни гинули, кріпацтво їх заїдало — козаки гуляли... Тепер я все розумію...“

Здавалось, я все розумів...

Але козаки перетанцювали цієї, тоді взяли ще вегері скакати, а потім того той козак, що танцював, добрав якось способу танцюючи перестрибнути через промінєсті арабські скрині.. до мене просто — та й узяв вибивати на паркеті, аж виляски пішли.

„Оде правдивий запорожчик“ — сказали щось угорі: сказала моя баба. За-ла я смикнув козака що сили за рукав і він став, ще викручуєши закаблуками, лиць повне руху, рот — зубата прірва — повен зубів і реготу, взявши в боки, так і реготовався. Мокра чуприна прилипла до пода, а шличок аж на потилиці був.

Йому було чудно, що я трапився на дорозі.

— Геть — зареготовався він, — мені чудно, що отаке стало на дорозі.

І знову реготовався, і від реготу живіт йому підкидався, як барило — мені чудно-о...

— Геть кажу... Я поспішаю на січову раду. Чуєш, у кітли б'ють.

Га-га. Я мовив спокійно і витримано:

— У вас на раді — як? Старшина посередині, а чернь іззаду? Де ж вона ота ваша хвальювана рівність...

Іще мовив спокійно і витримано:

— Ви нападали на турецькі караблі, щоб їх грабувати, мучили чабанів татарських, — і оде у вас називалось славне низове запорозьке військо. Махнівці ви, а не лицарі. Вас ще треба на світ вивести... Та знеобачка мою мову перебила з-під стелі моя кам'яна баба. Вона загомоніла до реготуна - запорожця.

— Козаче - соколе, — загомоніла, — оцей-о (це я - б то) козаче, брав мене за стан і...

Вона затулила лиць руками.

— Мені сором очі показувати. Він використав моє незручне становище — що я на підставі, ноги мені з'язані, кам'яні. Я-ж мусила тисячоліття простояти на могилі вкопана...

Це вже було нахабство і мені взялася тривога. Але я стримав себе, підійшов до неї і шепнув у вухо майже:

— Що бо ти робиш? Схаменися. Ми потім поговоримо про це сами. Хіба ж можна кричати про це...

— Козаче - соколе! — зойкнула баба кам'яна, — козаче, він брав мене за груди, наче я йому хто - зна й що.

Я зіграв зуби й стиснув кулаки.

— Глушpet. Не чує, наче їй позакладало, одоробло. А от козакові так, мабуть, можна і за груди...

— Геть, гукнув я на козака, — я тобі кажу геть звідсіль, на місце. Тоді козак перестав сміятись. Мовив:

— Дурна еси, бабо. Як би я жив не в XVII віці, а ти ще давніше, — а тепер, тоб ми дали собі з ним раду: тепер у людей є загс, а так — каже — не сила моя щось ізробити. Бо тобі ноги з'язані, а я за скринею.

— Пропустіть, я поспішаю на січову раду.

Але я став йому упоперек дороги і ще раз гукнув: „Геть“.

Тоді козак скинув обидві руці до рівня моїх плеч і взяв мене за петельки. Я його за барки теж.

Але сили були рівні: він — козак, так і я ж не гірш — з мужиків я... Довго отак водилися. Я цупко тримаючи ворога, взяв гарячково хапливо пригадувати способи борюкання отакого, як ми колись у селі на вигоні з хлопцями борюкались — „у ручки“ „навхрест“ „під силу“, „через ногу“, „через голову“ Добре б було підставити ногу на слизькому пар-

кеті. Я дивився на його ногу і відставляв подалі свої, а він на мої дивився і відставляв свої подалі, як найдалі. Ані способу було перечепити. „То це ми отак і до світу дотягнемо“ подумав я „це буде штука. Прийде директор...“

Але раптом, я згадав за свою бабу : „Сказати щоб підбила козакові ноги ззаду“.

— Ей ти там, — задрав я голову вгору — поможи...

Баба зареготалась.

— Хто поборе, того й я. Хто поборе...

У цю хвилю я вже лежав навзнак на паркеті, а козак коліном душив мені груди: він скористувався моєю розмовою.

— Кажи, наживсь на світі? Нажився?

— Рятуйте! закричав я...

Лупнув очима я: наді мною стояла висока, надломлена в плечах постать директора: дивився на мене згори вниз крізь свої сині шкельця — директор сивоволосий. Рівна його постать, обтягнута вузько європейським костюмом (тільки вишитий комір полуботківки була руська річ, з вишитим коміром ми прийшли в Європу), відірвала мене від давнини і посадила в крісло часів Катерини другої, але вже освітлене денним світлом ХХ віку — та ще й після революції і музеїна брама стояла проти ранішнього сонця навстяж. Бадьора старечка постать хилиталася від дрібного сміху.

„Громадянине“ намагався я крикнути просто йому ввічі: „шановний громадянине — і усилковувався підвєстися з крісла, але шум у вухах мені шумів ще, ноги мені підгиналися, безпорадно дригали — і я не міг цього зробити „кидаю вам назад вашу ласку, громадянине, посади мені не треба...“ Директор не любив, коли сідали на меблі-експонати — і це з першого разу вибило мене з рівноваги.

— Ви як: спали вчора хоч трохи.

— Ні.

— А позавчора?

— Ні.

Я згадав: удень не давала мені спати Улька, лічила все, скільки я зароблятиму грошей. Старечка директорова постать трусилась від сміху :

— Оце так... Оце так. Сторож... Ну сторож!

„Недобрий сміх“ — подумав я.

А пропускаючи мене вперед до свого кабінету директор іще допитав :

— Скажіть, а кажани затуляють світло у ноці — наче шапкою?

— Затуляють...

— І крилами роблять такий шерех, наче щось ходить? — чобітьми човгає наче? еге-ж?

— Човга

— А завжди вітрини дуже лускають? О я їх навантажив за сорок літ!

— Луск в... в...

Недобре сміявся директор...

Після таких пригод, я зовсім охволостався був — і вже не боявся нічого: четвертої, п'ятої і дальшими ночами я вже спокійнісінько спав собі у кріслі часів Катерини II. Цим скористувався грабіжницький елемент — підпилияли однієї ночі гратеги і вкрали самоцвіти з козацьких клейнодів. Мене звільнено з посади і заарештовано.

Улька відкинулась від мене, і вийшла за Карлюченка. Оце й усе поки що...